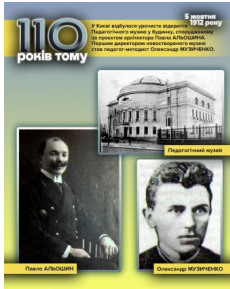

ПЕДАГОГІЧНА МАТРИЦЯ УКРАЇНИ

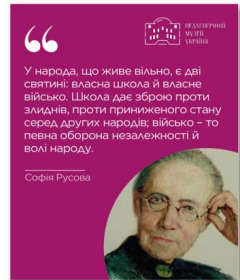
Ключова доповідь під час експертної дискусії-рефлексії «Освітній АВТОРИТЕТ. Які його пріоритети (історико-культурний зріз і сьогодення), ціннісні орієнтири?» на «Стратегічній панелі» конференції

Шановні добродії й добродійки! Насамперед дозвольте подякувати натхненникам і організаторам конференції – директорці Калуського ліцею ім. Дмитра Бахматюка Оксані Табачук, працівникам закладу й персонально подружжю Півтораків – Віталію й Оксані. Подякувати за оригінальну ідею, за креативний підхід, за те, що в ці надскладні часи зібрали нас для обговорення надзвичайно важливої проблеми – ролі педагогів у становленні іміджу українського шкільництва, у поступі українського суспільства. Власне, цьому в історичній ретроспективі й присвячений мій виступ.

Педагогічна матриця України – це підґрунтя чи певний духовний простір, в межах якого знаходяться й розвиваються українське шкільництво й педагогічна думка. У цьому духовно-освітньому просторі є свої титани, освітні авторитети, на які ми рівняємося, з якими зв'язуємо свої міркування, до спадщини яких повсякчас звертаємося. У виступі я зупинюся лише на кількох постажах, чії портрети бачимо на першій сторінці програми конференції. Про Дмитра Бахматюка я, на жаль, знаю небагато, але впевнений, що про нього, про його справи, про його освітній авторитет буде сказано безліч добрих слів у інших виступах.

Розпочну з цікавого й, думаю, не всім відомого факту: 105 років тому в приміщенні Педагогічного музею в Києві було відкрито Українську педагогічну академію, метою якої була підготовка вчителів українських середніх шкіл. Я не випадково почав саме з цього періоду нашої історії. Це доба визвольних змагань 1917–1921 рр., коли вперше українська школа почала будуватися на національному ґрунті на державному рівні. Мабуть, усі чули таку думку, що теперішня війна росії проти України

почалася не 24 лютого 2022 р., а 8 років тому, а іноді кажуть, що 100 років тому, маючи на увазі визвольні змагання, які, на жаль, закінчилися поразкою. Тоді на нашу землю прийшла орда, як і зараз, якій, знову ж таки, як і зараз, усе українське було чуже, незрозуміле, вороже, яке потрібно знищити. Але в тих умовах українська педагогічна наука й шкільництво потужно розвивалися, педагоги будували плани з розбудови національної школи, відкривали, як бачимо, Українську педагогічну академію, спрямовану на фахове зростання вчителя, підвищення його авторитету й престижу його праці.

Із цього періоду я наведу ще два приклади. Перший – це діяльність фундаторки українського національного дошкільного виховання Софії Русової. У 1918 р. в Дніпрі (тоді Катеринославі) було видано її книгу «Дошкільне виховання», в якій ідеться не лише про те, як організувати діяльність дитячого садка, а і якою має бути вихователька. І перша умова – це її національна свідомість. Русова наполягала, що майстерність учителя, а отже, і його

авторитет, формується як, власне, у процесі проведення навчальних занять, що очевидно й зрозуміло, так і в позашкільній діяльності. У 1918 р. в Києві було видано книгу С. Русової «Позашкільна освіта. Засоби її переведення. Лекції, читані на позашкільному факультеті Київського педагогічного інституту», в якій педагогиня аналізує європейський досвід позашкільної освіти й окреслює шляхи побудови ефективної позашкільної освіти в Україні. На мою думку, ця ідея Русової не те, що не втратила актуальності, а просто-таки є пекучою сучасною проблемою: йдеться про навчання впродовж життя.

Другий приклад. «Моя любов – Україна і математика», – життєве кредо беззаперечного освітнього авторитета, блискучого вченого, самобутнього педагога Михайла Кравчука. У 1919–1921 рр. він працював учителем математики та обіймав посаду директора Саварської школи на Київщині, де мав можливість у межах невеликого навчального закладу реально втілювати свої педагогічні задуми. Серед його вихованців у цій школі – Архип Люлька, згодом – генеральний конструктор авіаційних двигунів. А. Люлька згадував добре ім'я свого вчителя з незмінною повагою та вдячністю впродовж усього життя, навіть у ті роки, коли в Україні воно було викреслене з науки. А в його московській квартирі поряд

із портретом Т. Шевченка знаходився портрет М. Кравчука. Донька А. Люльки Лариса Архипівна згадувала: «Ім'я Михайла Пилиповича Кравчука я знала з самого раннього дитинства... Безсумнівно, що Михайло Пилипович був не лише великим Математиком, але й справжнім Учителем, володів Божим даром – виявляти таланти та розвивати їх. Я вважаю, так і батько вважав, що саме завдяки особливому ставленню М. Кравчука до здібних дітей, ми маємо в нашій країні найкращі в світі літальні двигунові апарати». М. Кравчук як справжній Учитель, як освітній авторитет відіграв вирішальну роль у долі майбутнього будівничого космічних кораблів Сергія Корольова – допоміг йому, тоді ще молодому одеському робітникові, подолати бюрократичні перешкоди й вступити до Київського політехнічного інституту, в якому згодом майбутній космічний геній слухав лекції М. Кравчука. Життя цього видатного вченого спалахнуло, як блискучий боїд, і після арешту й засуду в терорному 1938 згоріло через кілька літ у колимських таборях. Вічна йому пам'ять.

Якщо далі рухатися за хронологією, то у часи утвердження й панування режиму комуносоціалізму, а це фактично вся подальша історія України як УРСР у складі СРСР учительство за законами згаданого режиму було під жорстким контролем, адже комуносоціалізм входив у товщу радянського суспільства усіма своїми установами, зокрема й навчальними закладами. Але й за тих умов були педагоги, діяльність яких віддалялася від офіційної радянської педагогіки. І першим серед таких педагогів був Василь Сухомлинський. Повага до дитини, безумовна підтримка дитинства – це для Сухомлинського було педагогічною істиною, що суперечило тогочасним тенденціям у сфері освіти.

Щодо авторитету вчителя, за Сухомлинським, зокрема авторитету директора, управління, то саме про це його дисертація «Директор школи – керівник навчально-виховної роботи» (1955). У квітні 1970 р., за кілька місяців до передчасної смерті, В. Сухомлинський написав працю «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості». Пропоноване ним визначення такої особистості настільки актуальне, що викликає непідробне захоплення феноменальною педагогічною проникливістю. Вслухайтесь у слова Василя Олександровича і подивуймося, настільки вони суголосні сьогоденню: «Всебічно розвинена людина – це громадянин-патріот Вітчизни, мужній захисник рідної землі, чесний, умілий, закоханий у свою справу трудивник, культурна особистість, якій не чужі живі, повнокровні радощі й пристрасті людські, вірний батько й чоловік, любляча мати й дружина». Як же вчитель може виховати таку людину? Завдання педагога полягає в тому, говорить В.

Сухомлинський, щоб «відкрити буквально перед кожним... ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини». Така постановка питання наштовхується на єдино правильну відповідь: «Провідним, визначальним компонентом у цій гармонії є моральність... Тут жодній людині не закрита дорога до вершин, тут справжня й безмежна рівність, тут кожен може бути великим і неповторним». Я додаю лише, хоч це цілком зрозуміло, що без освітнього авторитету виховати гармонійно розвинену людину не можливо. Думаю, не всі знають, що Василь Сухомлинський за фахом був словесником, учителем української мови та літератури.

І саме цьому питанню присвятив кілька своїх праць Мирослав Стельмахович. Ще у 1977 р. він пише статтю «Актуальні питання методики мови в педагогічній системі В. Сухомлинського». Навіть у часи тоталітаризму Мирослав Гнатович послідовно пропагував ідеї української національної школи. Розуміючи, що основною рушійною силою створення національної системи освіти є педагоги, Стельмахович багато уваги приділяв підготовці майбутніх учителів. Він не тільки виокремив педагогічну деонтологію (це розділ народної педагогіки, предметом вивчення якого є педагогічний обов'язок та відповідні дії), а й визначив перелік професійних обов'язків сучасного українського вчителя у посібнику «Українська народна педагогіка». Відтак вся діяльність Мирослава Стельмаховича була спрямована на піднесення авторитету вчителя в суспільстві.

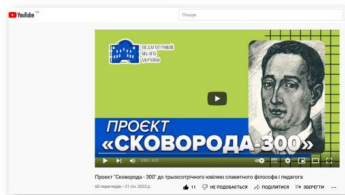
30 травня 2022 р. минуло 150 років від дня народження української педагогині Костянтини Малицької, якій належать такі слова: «Боротьба за виховання національної еліти – боротьба за майбутнє народу, а майбутнє має лише той народ, який розвиватиметься на своєму ґрунті. Вся система шкільної освіти повинна бути проянята національним духом». Повертаючись до початку свого виступу про історичні аналогії, скажу, що у 1915 році росіяни, окупувавши Галичину, заарештували К. Малицьку й відправили її в глибоку Росію. Лише за те, що, як вона сама писала, не зустрічали «визволителів» хлібом-сіллю. Переконали, що вам добре відомі й ім'я К. Малицької, і її невтомна діяльність на ниві української освіти, й участь у жіночому русі, в кооперативному русі, коли вона започатковувала крамниці для фінансової допомоги освітянам.

Ідеї наших видатних педагогів щодо авторитету вчителя об'єднує одна концептуальна ідея – ідея цінностей, моральності. Всі педагоги говорять про місію вчителя, спираючись на цінності – гідність, взаємоповага, добро, любов. Власне, це ще раз доводить наш зв'язок із європейськими цінностями й відрізняє нас від «цінностей» агресора, де людське життя нічого не варте.

І знову до сьогодення. Немає ні найменшого сумніву, що наша сила – в нашій героїчній історії, в нашій національній спадщині. Це розуміють і вороги, які в травні 2022 р. зруйнували музей Григорія Сковороди – нашого видатного філософа, поета, музиканта, педагога, чие 300-річчя ми відзначатимемо в грудні цього року. «Лише той учитель, хто живе так, як навчає». Ці слова Сковороди, на мій погляд, можуть бути й епіграфом до нашої конференції, і її девізом, і її підсумком, та й загалом – освітянським дороговказом, адже в них – і про освітній авторитет, і про місію, і про роль, і про покликання вчителя.

Якщо ж стисло говорити про внесок Сковороди в педагогіку, передусім треба сказати про головний педагогічний принцип Мислителя – це розвиток природних здібностей людини. Філософ наголошував, що кожна дитина має закладені творчі сили, і завдання педагога полягає в тому, щоб ці здібності розпізнати й відповідно розвинути. Головна етико-філософська ідея Сковороди зводиться до того, щоб щастя людини

полягає в праці, відповідній її природним нахилам. Тож я щиро бажаю вам бути щасливими за Сквородою.

Дякую за увагу. І дозвольте завершити словами, які щиро повторюємо зараз, які треба повторювати. Ми тепер бачимо одне одного, спілкуємося, проводимо конференцію лише завдяки нашим Збройним силам, які абсолютно заслужено мають найвищий авторитет. Тому – Слава Збройним силам України! Слава Україні!